

UKRAYNA SAVAŞI'NIN ORTADOĞU'DA GIDA GÜVENLİĞİNE ETKİSİ

KADRİYE SINMAZ

Referans için: Sinmaz, Kadriye. "Ukrayna Savaşı'nın Ortadoğu'da Gıda GüvenliĐine Etkisi". İNSAMER Analiz. 04.04.2022.

 Analiz

Rusya'nın Ukrayna'yı iŐgali, Rus gaz ve petrol arzında kesintiye sebep olarak dünya genelinde enerji fiyatlarında keskin bir artışa yol açtı. Enerji piyasalarındaki dalgalanma dünya kamuoyunun gündeminde önemli yer bulurken savaşın özellikle Ortadoğu ve Afrika açısından en kritik sonuçlarından biri de gıda tedariki ile ilgili yaşanan sorunlar oldu.

Ukrayna Savaşı'nın başlamasından önce Covid-19 pandemisinin etkisiyle küresel gıda güvensizliği 2021 yılında rekor seviyelere ulaşmış, uluslararası gıda emtia fiyatlarında

belirgin bir artış yaşanmıştı. Çatışmalar nedeniyle Ukrayna'nın tahıl ihracatını tamamen kesmesi ve Rusya'nın da Azak Denizi'nden tahıl ihracatını kısıtlaması fiyatların daha da artmasına dolayısıyla gıda krizinin iyice derinleşmesine sebep oldu.

Karadeniz bölgesi son 30 yılda bitkisel yağlar da dâhil olmak üzere önemli bir küresel tahıl ve yağlı tohum tedarikçisi hâline gelmiş durumda. 1990'ların başında Sovyetler Birliği'nin dağılması akabinde bölge net bir tahıl ithalatçısı konumunda iken günümüzde dünyada ticareti yapılan toplam

gıda kalorilerinin %12'si Rusya ve Ukrayna'nın ihracatından oluşmakta. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'ne (FAO) göre Ukrayna dünyanın en verimli topraklarının üçte birine sahip ve ihracatının %45'i tarımla ilgili; ayçiçeği yağı, kolza, arpa, mısır, buğday ve kümes hayvanı ihracatında dünyanın önde gelen ülkeleri arasında. Rusya, dünyanın en büyük buğday ihracatçısı iken, Ukrayna bu alanda beşinci en büyük ülke konumunda. Bu iki ülke küresel buğday ihracatında toplamda %30'luk bir paya sahip.

Rusya'nın başlattığı işgalin ardından 9 Mart 2022'de Ukrayna'nın yerel bir insani krizi önlemek için tahıl ve diğer gıda ürünlerinin ihracatını yasaklaması, bazı Ortadoğu ülkelerinde buğday kıtlığı yaşanması ile ilgili endişelere yol açmış durumda. Buğday, bölgedeki kalori tüketiminin %37'sine karşılık geldiği için Ortadoğu ülkelerinin beslenme alışkanlığında esas teşkil etmekte. Ortadoğu ve Afrika'da ekmek, toplam gıda tüketiminin %18'ini oluşturmaktadır. Ne var ki Rus tanklarının Ukrayna'ya girmesinden bu yana buğday fiyatları ortalama %17 artış kaydetti.

Ukrayna Savaşı'nın ortaya çıkardığı gıda krizinden en fazla etkilenen Ortadoğu ülkelerinin Lübnan ve Mısır olduğu belirtilmektedir. 2019'dan bu yana yaşanan ekonomik krizle para biriminin %90'dan fazla değer kaybettiği

Lübnan, buğday ithalatının %70'inden fazlasını sağladığı Ukrayna'daki savaş dolayısıyla da büyük bir darbe aldı. Ayrıca Ağustos 2020'de Beyrut Limanı'nda gerçekleşen patlamada tahıl depolama alanlarının tahrip olması sebebiyle Lübnan sadece bir aylık rezerv depolama kapasitesine sahip.

Mısır ise, 105 milyonluk nüfusunun ihtiyacını karşılamak için yıllık toplam 12-13 milyon tonluk buğday ithalatı ile dünyanın en büyük buğday ithalatı yapan ülkesi, ayrıca ayçiçeği yağı ithalatçısı ülkeler arasında da ilk 10'da yer almakta. Buğdayın %85'ini, ayçiçeği yağının %73'ünü Ukrayna ve Rusya'dan ithal eden Mısır'da savaşın başlamasının ardından bir gecede bahsi geçen ürünlere %44 ve %32 zam geldi. Yaklaşık beş aylık buğday rezervine sahip olan Mısır'ın bu alanda sorun yaşamamak için gıda ithalatı kaynaklarını çeşitlendirmesi gerekmekte. Fakat hem Covid-19 pandemisi hem de Rusya-Ukrayna Savaşı sebebiyle ülke içindeki stokları muhafaza etmek ve iç piyasada fiyatları aşağıda tutmak için Arjantin, Brezilya, Polonya, Sırbistan, İsviçre gibi gıda ihracatçısı birçok ülke, gıda korumacılığına yönelmekte; bu durum gıda ithalatı yapan ülkeleri daha da zora sokmakta.

Türkiye buğday ithalatının yaklaşık %78'ini, Libya %43'ünü, Yemen

%42'sini, Tunus %32'sini Rusya ve Ukrayna'dan yapmakta. Türkiye, Mısır ve Tunus gibi görece istikrarlı ülkelerde stok sorunu kısa vadede söz konusu olmasa da fiyatlarda keskin bir artış yaşandığı ve halkta panik havası ortaya çıktığı gözlemlenmekte. Libya, Yemen ve Suriye gibi çatışmaların hâlihazırda devam ettiği ülkelerde ise, başta buğday olmak üzere gıda tedarikinde yaşanan sorunlar insanları doğrudan etkilemekte ve bu durum buralarda zaten mevcut olan istikrarsızlığı daha da arttırmakta.

Kısa vadede Ukrayna Savaşı'ndan siyasi ve ekonomik açıdan istikrarsız ülkelerin daha çok etkileneceği anlaşılmakta. Savaşın gıda tedarik zincirine verdiği zararın ise çatışmanın süresine göre değişiklik göstereceği değerlendirilmekte. Tarım ürünlerinin genellikle yaz aylarında hasat edilip sonbaharda ihraç edildiği düşünüldüğünde Ukrayna'da mevcut koşullarda bunun mümkün olup olamayacağı kestirilememekte. Zira savaş sebebiyle yaşanan kitlesel nüfus göçü dolayısıyla çiftçilerin ve tarım işçilerinin sayısının azalmış olması, tarlalardaki ürünlerin hasat edilip edilemeyeceği konusunda belirsizliğe yol açmış durumda. Ayrıca Rusya, Ukrayna'nın tarım arazilerinin önemli bir kısmını işgal altına aldığından savaşın uzaması hâlinde bu bölgelerde

bahar aylarında yapılması gereken ekimler de gerçekleştirilemeyebilir. Karadeniz'deki Ukrayna limanlarının kapatılması, işleyen bir demir yolu sisteminin olmaması, depolama ve işletme tesislerinin savaştan ne kadar zarar göreceği ve personel istihdamının belirsizliği gibi durumlar, şüphesiz Ukrayna'nın yapacağı ihracatı da etkileyecek. Diğer taraftan Rusya'ya yönelik yaptırımlar ve Rusya'nın ihracata yönelik getirdiği kısıtlamalar da tedarik zincirinde önemli kesintilere yol açarak 2022 yılında bazı Ortadoğu ülkelerinde kıtlık yaşanmasına sebep olabilir.

Küresel gübre ihracatının %10'undan fazlasını ve küresel doğal gaz ihracatının %20'sini elinde bulunduran Rusya'nın uzun vadede bu alanlarda uygulayacağı kısıtlamalar veya devreye sokulacak yaptırımlar sebebiyle gıda krizinin boyutları daha da genişleyebilir. Nitekim Avrupa Birliği'nin bazı Rus iş adamlarının varlıklarının dondurulması ve Rus şirketlerin küresel ekonomiden ihraç edilmesi yönünde uyguladığı yaptırımlardan sonra Putin, gübre fiyatlarında meydana gelen artış nedeniyle gıda fiyatlarının da küresel olarak artabileceği uyarısında bulundu. Küresel stokların azaldığı ve gıda fiyatlarının rekor artışlar kaydettiği bir dönemde gübre fiyatlarındaki artış, yerel üretimdeki hasadın

kalitesini düşürerek gıdaya ulaşımın daha da zorlaşmasına sebep olabilir.

Öte yandan küresel gıda krizi, özellikle buğday/ekmek tedarikinde yaşanan uzun süreli aksaklıklar, toplumsal huzursuzlukları tetikleyerek ayaklanmalara da yol açabilir. Örneğin 1977'de Mısır'da yaşanan ekonomik kriz ve Enver Sedat yönetiminin gıda üzerindeki devlet sübvansiyonlarını kaldırması Mısır'da; 2007-2008'de buğday ve pirinç üreticisi ülkelerde yaşanan kuraklık ve enerji fiyatlarındaki artış nedeniyle ortaya çıkan gıda krizi dünya çapında 40'tan fazla ülkede büyük gösterilere sebep olmuştu. 2011'de başlayan Arap Baharı protestolarının en önemli sloganlarından ve taleplerinden biri de "ekmek"ti.

Yaşanan gıda krizinin etkilerini hafifletmek için küresel bir iş birliğine gidilmesi ve kısa vadede küresel gıda ve gübre ticaretinin açık tutularak üretim ve pazarlama faaliyetlerini korumak için her türlü çabanın

gösterilmesi gerekmekte. Ayrıca Rusya ve Ukrayna'dan gıda ithalatına bağımlı olan ülkelerin yeni ve daha çeşitli gıda tedarikçileri bulmaları da hayati önem arz etmekte. Hükümetler, gıda arzını güvence altına almak için herhangi bir önlemi/yaptırımı yürürlüğe koymadan önce, bunun uluslararası pazara potansiyel etkilerini değerlendirerek piyasa şeffaflığını sağlamalı ve sorunun çözümü adına diyalog kanallarını geliştirmeli. Uzun vadede ise, her bir ülke, küresel çapta yaşanan krizlerden doğan zararı ve kırılganlığı azaltmak için yerli üretimi arttırmalı. Bu bağlamda çevresel faktörler ve iklim değişiklikleri dikkate alınarak verimli üretim yöntemlerinin geliştirilmesi de oldukça önemli. Zira gıda tedarikinde ithalata bağımlı ülkeler yerel üretimin arttırılması konusunda kalıcı çözümler geliştiremedikleri takdirde, önümüzdeki süreçte kıtlık, ekonomik ve siyasi istikrarsızlık ve toplumsal huzursuzluk gibi durumlarla karşı karşıya kalabilirler.

SONNOTLAR

1. Joseph Glauber ve David Laborde, "How will Russia's invasion of Ukraine affect global food security?", International food Policy Research Institute (IFPRI), 24.02.2022, <https://www.ifpri.org/blog/how-will-russias-invasion-ukraine-affect-global-food-security>
2. Human Rights Watch, "Russia's Invasion of Ukraine Exacerbates Hunger in Middle East, North Africa", 21.03.2022, <https://www.hrw.org/news/2022/03/21/russias-invasion-ukraine-exacerbates-hunger-middle-east-north-africa>
3. Dario Sabaghi, "How the Ukraine War Impacts Food Security in MENA", Politics Today, 21.03.2022, <https://politicstoday.org/ukraine-war-food-security-mena/>
4. Michael Tanchum, "The Russia-Ukraine War has Turned Egypt's Food Crisis into an Existential Threat to the Economy", Middle East Institute, 03.03.2022, <https://www.mei.edu/publications/russia-ukraine-war-has-turned-egypts-food-crisis-existential-threat-economy>